

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมมาตั้งแต่ครั้งอดีต ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนา ทำสวน ทำไร่ ผลผลิตจากการทำเกษตรกรรมเป็นอาหารเลี้ยงคนทั้งประเทศ ส่วนที่เหลือเป็นสินค้าส่งออก นำรายได้เข้าประเทศจำนวนมหาศาลในแต่ละปี ยางพาราถือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญชนิดหนึ่งของประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรระบุว่าตั้งแต่ปี 2534 - 2551 ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งออกยางและผลิตภัณฑ์ยางมากที่สุดในโลก โดยในปี 2551 มีมูลค่ากว่า 375,552 ล้านบาท ซึ่งสินค้ายางและผลิตภัณฑ์ยางที่ส่งออกส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่เกิดจากอุตสาหกรรมยางต้นน้ำ ที่สามารถผลิตได้โดยเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรได้โดยตรง เช่น ยางแผ่นรมควัน ยางแท่ง น้ำยางข้น ยางแผ่นผึ่งแห้ง เป็นต้น

ในช่วงปี 2534 เกิดวิกฤตราคายางตกต่ำ รัฐบาลในขณะนั้นได้สั่งการให้สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง(สทย.) เปิดตลาดประมูลยางพาราระดับท้องถิ่นเพื่อรักษาเสถียรภาพด้านราคาและส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันพัฒนาสวนยางสงเคราะห์ ร่วมกันผลิตยางแผ่นคุณภาพดี เพื่อที่จะพัฒนาเป็นสหกรณ์กองทุนสวนยางต่อไป ขณะเดียวกันสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง ได้จัดสร้างโรงอบ/รมยางให้สมาชิกเข้าไปดำเนินธุรกิจในระบบสหกรณ์เพื่อรวบรวมและผลิตยางแผ่นรมควันคุณภาพดีหรือขายน้ำยางสด

สหกรณ์เป็นลักษณะหนึ่งของธุรกิจชุมชน เป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่งเพื่อทำธุรกิจโดยมีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกันและดำเนินการโดยชุมชน(ดิรก สาระวัตติ, 2540) หรือกล่าวได้ว่า สมาชิกมีส่วนร่วมในการลงทุน การบริหารจัดการ ร่วมเรียนรู้และร่วมรับผิดชอบผลที่เกิดจากการดำเนินงาน ถือได้ว่าองค์กรลักษณะนี้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน(ดวงพร อ่อนหวาน, 2547)

อุดมการณ์สหกรณ์ คือ “ความเชื่อร่วมกันที่ว่า การช่วยตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักสหกรณ์จะนำไปสู่การกินดีอยู่ดี มีความเป็นธรรมและสันติสุขในสังคม” จึงกล่าวได้ว่าการสหกรณ์ส่งผลดีต่อทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม อย่างไรก็ตามโดยวิธีการสหกรณ์คือ “การนำหลักการสหกรณ์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อประโยชน์ของสมาชิกและชุมชน โดยไม่ละเลยหลักการธุรกิจที่ดี”

นั่นคือแม้จะไม่มุ่งเน้นผลกำไรเป็นเป้าหมายหลัก แต่สหกรณ์ก็ไม่ควรมีผลการดำเนินงานที่ขาดทุน โดยเฉพาะสหกรณ์การเกษตรพบว่าปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานของสหกรณ์ประสบผลสำเร็จได้ มาจากการสร้างความพึงพอใจให้กับสมาชิกเป็นอันดับแรกและสร้างความเข้มแข็งทางการเงินเป็นปัจจัยรองลงมา(อุมพร เวยวิจิตร, 2548)

สหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด เป็นสหกรณ์ประเภทสหกรณ์การเกษตร ที่จัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรชาวสวนยางเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของยางพารา ลดวิถีตลาด และสร้างอำนาจต่อรอง การดำเนินกิจการของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มของยางพาราได้ระดับหนึ่ง กล่าวคือการที่ชาวสวนยางขายน้ำยางสดให้กับสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัดนั้น นอกจากชาวสวนยางจะขายได้ราคาที่ยุติธรรมเนื่องจากในขั้นตอนต่างๆ ได้ตัดพ่อค้าคนกลางแล้ว สหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด ยังสามารถผลิตยางแผ่นผึ่งแห้งหรือยางแผ่นรมควันในลักษณะอุตสาหกรรมทำให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพและมาตรฐานเดียวกัน และรวมกันขายครั้งละมากๆ ทำให้สามารถสร้างอำนาจต่อรองเพื่อได้ราคาสูงขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ข้อมูลของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ พบว่า

1) ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551 มีสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดทั้งสิ้น 711 สหกรณ์ มีสมาชิก 73,530 คน จำนวนทุนเรือนหุ้น 220 ล้านบาท มียอดรวบรวมผลผลิตยางพารา 4 ชนิดคือน้ำยางดิบ ยางแผ่น เศษยาง และยางแท่ง ในปี 2551 จำนวนกว่า 6,800 ล้านบาทและมีปริมาณธุรกิจ ได้แก่ รวบรวมผลผลิต แปรรูปผลผลิต ให้บริการ รับฝากเงิน ปล่อยเงิน และขายสินค้า รวมมูลค่ากว่า 16,022 ล้านบาท

2) สหกรณ์กองทุนสวนยางทั่วประเทศ 711 สหกรณ์ ส่วนใหญ่อยู่ใน 14 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 579 สหกรณ์ ได้แก่ นครศรีธรรมราช 97 สหกรณ์ สงขลา 93 สหกรณ์ ตรัง 63 สหกรณ์ สุราษฎร์ธานี 62 สหกรณ์ พัทลุง 52 สหกรณ์ ยะลา 48 สหกรณ์ เป็นต้น (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, แหล่งที่มา http://203.154.183.18/ewt/cadweb_org/download/cad_recordinfo2008/dec_51.htm ค้นวันที่ 30 มกราคม 2552)

ช่วงปี 2545-2549 มีสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด หยุดดำเนินธุรกิจ 256 สหกรณ์ และเลิกกิจการจำนวน 138 สหกรณ์ ก่อนหน้านั้นในช่วงปี 2542-2546 กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ รายงานว่ามีสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด มีผลการดำเนินงานที่ขาดทุนถึงร้อยละ 25.40 ของสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัดทั้งหมด ซึ่งกรมตรวจบัญชีสหกรณ์วิเคราะห์และสรุปสาเหตุว่าเกิดจากการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพ(กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, 2550) โดยช่วงปีบัญชี 1 เมษายน 2547 ถึง 31 มีนาคม 2551 รวม 4 ปีบัญชี มีสหกรณ์กองทุนสวนยางทั่วประเทศประสบปัญหาการขาดทุนจำนวน 120,134,139 และ 114 สหกรณ์ ตามลำดับ (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์,

แหล่งที่มา <http://www.cad.go.th/> (ค้นวันที่ 26 กันยายน 2551) ซึ่งหากปล่อยให้เป็นอย่างนี้จะทำให้เกิดผลกระทบในหลายด้านด้วยกัน อย่างเช่น รัฐบาลต้องจ่ายเงินในการสนับสนุนมากขึ้น สมาชิกขาดความเชื่อมั่นต่อระบบสหกรณ์ หรือแม้แต่ระบบของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดเองก็ขาดความยั่งยืน

จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ปลูกยางพาราแหล่งหนึ่ง มีพื้นที่ปลูกยางกว่า 5 แสนไร่และมีสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดที่จดทะเบียนจัดตั้งและดำเนินการอยู่ ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2551 ทั้งสิ้น 52 สหกรณ์ ช่วงปีบัญชี 1 เมษายน 2547 – 31 มีนาคม 2551 รวม 4 ปีบัญชี มีสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดในจังหวัดพัทลุงประสบปัญหาการขาดทุนจำนวน 6,5,10 และ 9 สหกรณ์ตามลำดับ ผู้วิจัยค้นข้อมูลจากกรมตรวจบัญชีสหกรณ์พบว่าปีบัญชี 2551 มีสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดในจังหวัดพัทลุงไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์จำนวน 13 สหกรณ์ โดยพบว่า

1) ทั้ง 13 สหกรณ์ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสหกรณ์ (1) ผลการดำเนินงานในรอบสองปีบัญชีย้อนหลัง สหกรณ์มีผลการดำเนินงานไม่ขาดทุน เว้นแต่ปีใดมีอุบัติเหตุหรือภัยธรรมชาติจนเกิดความเสียหายต่อสมาชิกและสหกรณ์โดยรวมให้ตัดปีนั้นออก

2) สหกรณ์ที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมินมาตรฐานปี 2551 และประสบปัญหาขาดทุนในปีบัญชี 2550 ก็จะไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน (4) ผลการดำเนินงานในรอบปีบัญชีสุดท้าย สหกรณ์ต้องมีสมาชิกไม่น้อยกว่า ร้อยละ 60 ของสมาชิกทั้งหมดร่วมทำธุรกิจกับสหกรณ์ และ (6) ผลการดำเนินงานในรอบสองปีบัญชีย้อนหลัง สหกรณ์ต้องมีการจัดสรรกำไรสุทธิและจ่ายเงินทุนสวัสดิการสมาชิก หรือทุนสาธารณประโยชน์อย่างน้อยหนึ่งครั้งด้วย

3) ในปีบัญชี 2551 มีสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดในจังหวัดพัทลุงหยุดดำเนินการธุรกิจ 3 สหกรณ์ ผู้วิจัยพบว่าทั้ง 3 สหกรณ์ มีผลการดำเนินงานขาดทุน 3 ปีบัญชีติดต่อกันตั้งแต่ปีบัญชี 2549-2551

ทั้ง 3 ข้อที่กล่าวถึงข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หากสหกรณ์มีผลการดำเนินงานขาดทุนในปีแรกสมาชิกก็จะเริ่มลดจำนวนลงส่งผลให้มีสมาชิกน้อยกว่าร้อยละ 60 ของสมาชิกทั้งหมด เมื่อสมาชิกเหลือน้อย ปริมาณน้ำยางที่เข้าสู่ระบบการผลิตของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดน้อย ส่งผลให้สหกรณ์ขาดทุนในปีที่สอง และไม่สามารถให้เงินปันผลแก่สมาชิกในปีที่สอง สมาชิกลดลงต่อเนื่องในปีที่สาม ก็ประสบปัญหาขาดทุนติดต่อกันเป็นปีที่สาม ส่งผลให้หลายสหกรณ์กองทุนสวนยางในจังหวัดพัทลุงต้องหยุดดำเนินการและบางสหกรณ์ต้องเลิกกิจการไป ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับที่อุมามพร เภยวิจิตรและคณะ(2548) ระบุว่า ความสำเร็จของสหกรณ์สามารถพิจารณาจากตัวชี้วัดหลายประเด็น เช่น กำไรจากการดำเนินงาน ความสามารถและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ความพึงพอใจของสมาชิกที่มีต่อสหกรณ์ หรือความเป็นอยู่ของสมาชิกที่ดีขึ้น เป็นต้น

สมถ คำสุข(2542) พบว่า อุปสรรคในการดำเนินงานของสหกรณ์กองทุนสวนยางส่วนใหญ่เกิดจากการขาดแคลนบุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ในการบริหารจัดการโรงอบ/รมควันยางพารา ขาดความร่วมมือจากสมาชิก การรวมกลุ่มไม่เข้มแข็ง รวมทั้งสมพร อุดมวินิจศิลป์ (2544) วิจัยพบว่า กลุ่มเกษตรกรจะประสบความสำเร็จจากการดำเนินงานต้องส่งเสริมระบบการกระจายข้อมูลข่าวสารภายในกลุ่มเกษตรกรให้กับสมาชิก เพื่อสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของและความมีส่วนร่วมของสมาชิก

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด จังหวัดพัทลุง ว่ามีบริบทหรือกระบวนการมีส่วนร่วมใดบ้างที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดให้ประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางการสร้างและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด จังหวัดพัทลุงและสหกรณ์อื่นๆ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะได้นำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาความเป็นมาและบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด จังหวัดพัทลุง
2. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมต่อสถานะการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด จังหวัดพัทลุง

3. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด ในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความเป็นมาและบริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์และกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ในพื้นที่บ้านควนโก ตำบลควนขนุน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง โดยทำการศึกษาเฉพาะสมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ประธานกรรมการและกรรมการดำเนินการในแต่ละวาระตั้งแต่ปี 2545 ถึงปัจจุบัน และสมาชิกของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด จำนวน 8 คน โดยมีประเด็นการศึกษา คือ

3.1 ความเป็นมาและบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโกจำกัด

3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด จังหวัดพัทลุง

โดยผู้วิจัยเลือกประเด็นการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด เนื่องจากพบว่าสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด เป็น 1 ใน 13 สหกรณ์ที่ประสบปัญหาขาดทุนในสิ้นปีบัญชี 2551 ทั้งในช่วงปีบัญชี 2545-2550 สหกรณ์มีผลการดำเนินงานที่มีกำไรมาตลอด ผู้วิจัยจึงเลือกสหกรณ์ดังกล่าว เป็นกรณีศึกษาว่า มีบริบทหรือกระบวนการมีส่วนร่วมใดบ้างที่มีผลต่อการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด ให้ประสบผลสำเร็จหรือไม่

4. คำถามการวิจัย

1. ความเป็นมาและบริบทที่เกี่ยวข้องกับสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด เป็นอย่างไร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด เป็นอย่างไร

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาทำให้สหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด สามารถนำข้อมูลการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด ไปปรับใช้เพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนงานเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด
2. ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด
3. ผลการศึกษาทำให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของสหกรณ์กองทุนสวนยางบ้านควนโก จำกัด
4. ผลการศึกษาสามารถนำไปอ้างอิงทางวิชาการและนำไปปรับใช้กับสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัดอื่นๆที่มีรูปแบบและสภาพปัญหาใกล้เคียงกันได้

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการร่วมมือในการดำเนินการของสมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางจำกัด โดยจำแนกเป็น

การมีส่วนร่วมศึกษาศักยภาพของสหกรณ์ หมายถึง การมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุที่เกิดปัญหาขึ้นในสหกรณ์ รวมถึงความต้องการของสหกรณ์และสมาชิก ร่วมคิดหา สร้างรูปแบบวิธีการ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของสหกรณ์และสมาชิก หรือสร้างสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์หรือสนองความต้องการของสหกรณ์และสมาชิก

การมีส่วนร่วมจัดทำแผนปฏิบัติงาน หมายถึง การมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย วางแผน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาและสนองความต้องการของสหกรณ์และสมาชิก ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ปรับปรุงระบบ การบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ

การมีส่วนร่วมดำเนินงานตามแผน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน และนโยบาย โครงการ กิจกรรมที่กำหนดไว้ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ กิจกรรม ให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การดำเนินการ หมายถึง กิจกรรมต่างๆที่สมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด ร่วมกันทำ เพื่อบรรลุตามหลักการและวัตถุประสงค์ของสหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด

สหกรณ์กองทุนสวนยาง จำกัด หมายถึง สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้น ตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2511 และปรับปรุงใหม่ตาม พ.ร.บ. สหกรณ์ พ.ศ. 2542 จากการรวมตัวของเกษตรกร ชาวสวนยางเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของยางพารา ลดวิถีตลาด และสร้างอำนาจต่อรอง และทำธุรกิจ ด้านกิจการอย่างร่วมกัน ระหว่างสหกรณ์กองทุนสวนยาง ชุมชนสหกรณ์ และภาคเอกชน